

BẠCH CÔNG TỬ

Bạch Công Tử và gánh hát Huỳnh Kỳ

(Ngôi nhà của "Bạch Công tử" trước đây từng lập rạp hát Huỳnh Kỳ bên cạnh)

Là người cùng thời và cũng là bạn bè với "Hắc Công tử" Trần Trinh Huy ở Bạc Liêu, "**Bạch Công tử**" **Lê Công Phước** hay còn gọi là **George Phước**, là con trai của Đốc phủ Lê Công Sùng, người ở làng Điều Hòa, tỉnh Mỹ Tho, nay thuộc phường 3, TP Mỹ Tho, tỉnh Tiền Giang cũng nổi tiếng không kém.

Đốc phủ Sùng là người gốc miền Trung, khoảng thập niên 1880 vào làm quận trưởng Châu Thành, sau làm quận trưởng Chợ Gạo và định cư tại đây. Là một trong những người có thế lực trong vùng thời bấy giờ, Đốc phủ Sùng từng đại diện cho tỉnh Mỹ Tho đi dự hội chợ bên Pháp và Bạch Công tử được đi du học tại Pháp vào năm 1909. Điều này trong *Điếu Cổ Hạ Kim thi* tập in năm 1909 có nhắc tới.

Vốn là người mê cải lương, năm 1926 Bạch Công tử kết hợp với ông Nguyễn Ngọc Cương lập **gánh hát Phước Cương** (tên ghép của 2 người) và quy tụ nhiều đào kép nổi tiếng thời bấy giờ như Năm Phỉ, Tám Danh, Tám Mẹo... Nhưng chỉ chừng một năm sau thì Bạch Công tử tách ra và lập **gánh Huỳnh Kỳ** với sự tham gia của các nghệ sĩ: Phùng Há, Ba Vân, Năm Phỉ, Tám Du, Năm Thiện, Ba Thâu, Ba Đồng, Chín Móm, Năm Kiệt, Hai Sự, Hai Nữ, Tư Bé, Tư Hélène...

Theo nhiều tài liệu thì đây là gánh cải lương có quy mô lớn ở vùng lục tỉnh Nam kỳ và không thua gì gánh thầy Năm Tú đang nổi danh lúc bấy giờ. Trong thời gian này, Bạch Công tử cho xây dựng rạp hát cũng với tên Huỳnh Kỳ, bên cạnh ngôi nhà của ông tại Mỹ Tho để làm nơi gánh hát biểu diễn thường xuyên. Đến khi Bạch Công tử bị sạt nghiệp thì cả ngôi nhà và rạp hát đều bán lại cho ông Lê Ngọc Chiếu, là người giàu có ở vùng Chợ Gạo. Vì vậy rạp hát được đổi tên thành **rạp Lê Ngọc**. Khoảng năm 1963, ông Chiếu bán lại rạp hát cho người khác và đổi tên thành **rạp Viễn Trường**, đến thập niên 1980 lại được đổi tên thành rạp Mỹ Tho. Rạp hát hiện vẫn còn trên đường Đinh Bộ Lĩnh, TP Mỹ Tho, nhưng đã bị bỏ hoang từ nhiều năm nay. Riêng căn nhà thì sau năm 1975 được sử dụng làm trụ sở UBND phường, hiện nay là trụ sở Phòng Văn hóa Thông tin và Thể thao Mỹ Tho.

Chưa thấy ai nói chính xác Bạch Công tử bị sạt nghiệp vì lý do gì, chỉ biết rằng ông đã tiêu tốn rất nhiều tiền vì sự nghiệp cải lương. Chẳng hạn như thời đó những gánh hát khác đều đi bằng ghe chèo thì Bạch Công tử lại sắm một lúc tới 3 chiếc ghe có gắn máy dùng để chở đào kép đi lưu diễn và được trang bị như là du thuyền. Theo mô tả thì chiếc đi đầu chở Bạch Công tử có lầu, phía trước có cột cờ và treo cờ vàng, biểu tượng của gánh Huỳnh Kỳ. Đào kép thì đi chiếc thứ hai, được ngăn thành nhiều phòng, nhiều ô cửa sổ, có bếp ăn, chỗ vệ sinh... Chiếc thứ ba thì chở thầy đờn, nhân viên phục vụ và cả một đội bóng.

Mỗi khi gánh hát đi tới đâu, Bạch Công tử cho đào kép lên bờ đứng xếp hàng và bắt tay xã giao với chính quyền sở tại. Sau đó thì hát, cờ của đoàn hát được kéo lên và Bạch Công tử móc... súng lục ra đưa lên trời nổ liền mấy phát! Trong lúc đào kép lo chuẩn bị cho đêm diễn thì đội bóng thi đấu giao hữu với đội bóng của địa phương, nhằm thu hút khán giả tới đi xem hát.

Và cho dù thắng hay thua, đội bạn cũng được chiêu đãi và mời xem hát. Nhờ lưu diễn bằng ghe nên thời đó dù ở những vùng chợ quê xa xôi như Vĩnh Kim, Ba Dừa, Cái Thia... đều có gánh hát tới. Được biết trong hồi ký của nghệ sĩ Ba Vân cũng có nhắc tới việc này. Ông xem Bạch Công tử như người ơn, vì đã có công đóng góp, tạo điều kiện cho sân khấu cải lương phát triển.

(Rạp Mỹ Tho hiện nay)

Vỡ tuồng ăn khách nhất của gánh Huỳnh Kỳ là *Giọt máu chung tình*, do Năm Thiên đóng vai Võ Đông Sơ và Phùng Há vai Bạch Thu Hà đã ăn sâu vào lòng người dân lục tỉnh thời đó. Không chỉ để lại dấu ấn trong lòng người dân miền sông nước, gánh Huỳnh Kỳ của Bạch Công tử còn thu hút được khán giả Sài Gòn. Trong hồi ký *Nổi trôi trong ánh đèn màu*, nghệ sĩ Bảy Nhiều đã viết: "Đến 3 giờ chiều thì vé các hạng của gánh

Huỳnh Kỳ đều hết. Nhiều người thất vọng đón buổi tối để mua cho được vé đêm mai". Đến năm 1930, do ảnh hưởng cuộc khủng hoảng kinh tế thế giới, đời sống người dân hết sức khó khăn, nhiều gánh cải lương buộc phải giải tán, trong đó có gánh Huỳnh Kỳ. Khoảng 5 năm sau, Bạch Công tử cho tái lập lại nhưng không gây được tiếng vang. Vì vậy ông cho giải thể, chấm dứt sự nghiệp theo cải lương.

Và trong giai đoạn đó, những người như Bạch Công tử, như thầy Năm Tú (người nhập cảng vật liệu từ Pháp về tổ chức lắp ráp và kinh doanh máy hát đĩa thời đó) đã có công lớn trong việc phát triển cải lương ở Nam Bộ.

Cuối đời

Lúc còn hưng thịnh, Bạch công tử từng tuyên bố ông sẽ không bao giờ nhờ vả người khác. Nếu có sạt nghiệp thì ông sẽ lái xe hơi ra Vũng Tàu và chạy thẳng xuống biển để kết liễu cuộc đời. Nhiều người cho rằng gọi là "ăn chơi" nhưng thực ra Bạch Công tử cũng chỉ lo cho gánh hát. Mặc dù vậy ông cùng với Công tử Bạc Liêu để lại khá nhiều giai thoại. Vương Hồng Sển, trong hồi ký *50 năm mê hát* của mình cũng viết: "Tôi có nhiều cảm tình riêng đối với Cậu Tư".

Sau khi chia tay với Phùng Há, Bạch công tử ngày càng lún sâu vào nghiện ngập. Tài sản lần lượt bán hết, người ta thấy ông lang thang ở vườn Ông Thượng (sau là vườn Tao Đàn). Mặc cho cơn nghiện và đói khát hành hạ, ông không hề ngửa tay xin xỏ hay nhờ vả ai. Sau đó ông được một người thân mang về chăm sóc. Đó là ông Nguyễn Ngọc Phi, một điền chủ đất ở chợ gạo, con trai một người bạn thân của ông Lê Công Sùng, bố của Bạch công tử.

Cuối năm 1949, Nguyễn Ngọc Phi đưa Bạch công tử về về chăm sóc tại gia đình ông ở thị trấn Chợ Gạo. Nhưng vì hậu quả của nghiện ngập, Bạch công tử mất đầu năm 1950.

Theo ông Trương Ngọc Tường thì sau khi đã thành danh, nữ nghệ sĩ Phùng Há nhớ lại những người từng là ân nhân trước đây như thầy tuồng, đạo diễn, bà đã bỏ tiền ra xây mồ mã cho nhiều người. Trong đó có việc cải táng mộ Đốc phủ Lê Công Sùng và 2

người con của bà với Bạch Công tử đưa về Sài Gòn. Riêng mộ Bạch Công tử thì vẫn còn tại Chợ Gạo.

(Theo Wikipédia)

* * * * *

Bạch Công Tử và Cô Ba Trà

Cậu Tư Phước George gặp cô Ba Trà lần đầu khi đến nhà Dì Tư Ấng-Lê cờ bạc. Chỗ này cũng có các cô gái hạng sang hay lui tới, nên các công tử, con nhà giàu tới lui dập dìu. Các công tử ấy đánh bài cầu vui, ăn thua không cần biết, chỉ cần đi lòng sắn gái đẹp. Gặp cô Ba Trà lần đầu, xinh đẹp như tiên, không những cậu Tư Phước George mê liền mà cậu Ba Qui, nổi danh Hắc Công tử, cũng đang thêm thuồng. Họ không có cử chỉ ghen tương trước mặt, nhưng có những cách tung tiền trước mặt người khác, để chứng tỏ mình là người hào hoa. Trong bài "*Các cuộc đời ngoại hàng Nam Kỳ trước trước*" đã in trong sách "Nam Kỳ Lục Tỉnh" tập I, chúng tôi có kể lại giai thoại hai cậu công tử vì tranh nhau tiếng ăn to xài lớn, và muốn lấy le với gái đẹp, nên một cậu (Ba Qui) đã đốt tờ giấy Ngẫu (5 đồng) cho cậu Tư lượm tiền lẻ, nay miễn nói thêm. Trong bài ấy, chúng tôi cũng nhắc qua những nét đại cương về cuộc đời ăn chơi của cậu Tư Phước George. Trong bài này chúng tôi sẽ nói tỉ mỉ, nhiều giai thoại hơn do chính người nhà của cậu Tư Phước George thuật lại. Cũng trong bài trước, theo lời cụ Nguyễn Văn Vực, công tử Phước George là con ông Đốc-Phủ Mầu, đương thời làm chủ trọn Cù lao Rồng, trước chợ Mỹ Tho, nay gia đình cho biết, thân phụ cậu Tư tên là Lê Công Sùng.

Bà vợ chánh của ông Đốc-Phủ Sùng là người thuộc dòng dõi cụ Trương Vĩnh Ký, tức thân mẫu cậu Tư. Ông Đốc-Phủ Sùng có một người vợ thứ, chính là chị ruột của ba ông Thái Minh Phát, Thái Minh Đạt và Thái Minh Kim. Khi gởi cậu Tư qua Pháp du học, bà vợ thứ có gởi kèm cậu em của mình là ông Thái Minh Phát. Lúc ở bên Tây, ông Phát siêng năng học hành, đậu Tú Tài đôi, về nhà làm Cò-mi, rồi thăng làm Huyện, và sau cùng làm Đốc-Phủ Sứ tại dinh Thống Đốc Nam Kỳ. Ông Thái Minh Phát con nhà nghèo, nhờ bà chị có nhan sắc, nên được anh rể chịu chuồng, giúp đỡ các em. Về sau, ông Phát cưới một người vợ quê ở Gò Công, con ông huyện Đầu, có nhà lớn tại chợ Mỹ Tho.

Trong khi đó, cậu Tư Phước George ham chơi, tối ngày chỉ la cà các nhà hàng, tiệm khiêu vũ, nên không có bằng cấp gì ngoài bằng cấp...nhảy đầm! Kể về vai vế, cậu Tư Phước George kêu ông Phát bằng cậu, nhưng vì cả hai đồng trang lứa, và ông Phát em của người kế mẫu nên coi như bạn bè. Lúc học bên Tây, cậu Tư cũng tỏ ra hào hiệp với bạn bè. Ai túng thiếu cứ đến cậu sẵn sàng giúp đỡ.

Vì lẽ đó, chơi với bạn bè, ai cũng kính nể cậu. Sau 1945, ông Thái Minh Phát từ quan, qua Pháp sinh sống mới mất gần đây. Người cung cấp tài liệu cho chúng tôi là bà Thái K.C., con ông Thái Minh Đạt trước làm quản lý nhà thuốc tây, gọi ông Thái Minh Phát bằng bác và bà thứ thất của ông Đốc-Phủ Sùng bằng cô ruột. Cậu Tư Phước George theo như ông bà Thái K.C., sinh năm 1901 và mất trong thập niên 1950, nhưng không nhớ rõ năm nào. Về tướng tá, cậu Tư Phước George cao lớn, trắng trẻo, đẹp trai, cho nên người đời gán cho cậu mỹ danh "Bạch Công Tử" để phân biệt với cậu công tử Ba Qui, con ông hội đồng Trần Trinh Bạch là Hắc Công Tử vì có nước da hơi ngăm đen. Nghe người nhà kể lại rằng khi về nước, cậu Tư không đỗ đạt bằng cấp gì hết, nên thân

phụ là ông Đốc-Phủ Sùng tức giận. Khi xây nhà, ông đốc phủ bắt cậu gánh hồ cho thợ làm nhà. Cậu Tư giận lắm nhưng không dám cãi cha.

Sau khi thân phụ mất, để lại gia sản kèch sù, cậu Tư mặc tình ăn chơi, xài phá, vì cậu không làm ra tiền, và cũng không biết giá trị đồng tiền. Hễ cha mẹ làm tiền để, con cái xài phá. Đó cũng như là định luật. Có người túng thiếu đến xin cậu món gì, cậu cũng cho, không bao giờ từ chối. Ra đường tôi tớ, kẻ hầu người hạ, võ sĩ rần rần. Thậm chí một lần có gánh hát Phước Cường qua Pháp năm 1931, cậu tình nguyện qua đó hưởng dẫn. Cậu đem theo một người đầu bếp để nấu cho cậu bữa ăn trưa mà thôi. Do tiếp xúc với nhiều hạng trí thức, quý tộc bên Âu Châu, nên cậu Tư ăn chơi có tác phong của một nhà quý tộc đúng nghĩa.

Theo lời người thân của gia đình tiết lộ, trong thời gian gần hai năm du lịch và ăn chơi bên Pháp (1931-32), cậu Tư có một người tình quý tộc, đó là Princesse Olga, người thuộc dòng dõi Nga Hoàng Nicolai II. Lúc ấy dân ăn chơi quý tộc, gọi cậu là "Ông Hoàng xứ Galles" (Prince de Galles), là tước hiệu của Thái tử Charles sau này. Trong lần gánh Phước Cường qua Pháp biểu diễn ra mắt khán giả Pháp và Việt kiều với các vở: "*Phụng Nghi Đình*", "*Xử Án Bàng Quý Phi*", và "*Tứ Đỗ Tường*". Sau đó gánh hát Phước Cường còn đến diễn tại hội chợ Vincennes, Bảy Nhiêu, danh tài số 1 đóng cặp với đào Năm Phi đang hồi sáng chói. Mỗi vở hát chỉ diễn một màn tiêu biểu... được khán giả Pháp Việt rất hoan nghinh.

Ở Paris, mỗi ngày cậu Tư đều mặc một bộ đồ khác nhau. Có khi cậu mặc habit hay smoking. Lúc nào Phước George cũng đội nón Flécher, ngậm xì-gà, tay cầm ba-ton bằng gỗ mun bít vàng. Mùa lạnh cậu có thêm áo khoác ngoài. Hằng ngày, cậu và nhóm bạn chỉ ăn uống tại các nhà hàng danh tiếng vào buổi tối, còn buổi trưa ăn tại khách sạn do người bếp cậu đưa từ Việt Nam sang nấu. Cậu cũng có mặt thường xuyên tại nhà hàng Table des Mandarins. Những đêm đi dạ hội, cậu hay khoác tay người tình là công chúa Olga đến các hộp đêm Palermo ở khu Montmartre hay khu Saint Germain des Prés, khu Champs Élysée....

Bạn người Việt ở Paris của cậu Tư Phước George là Trương Vĩnh Đăng, con của Trương Vĩnh Tống, cháu nội cụ Trương Vĩnh Ký, sau là Chánh Án ở Hải Phòng; Trần Lâm Đăng, sinh viên; Chu Mậu, người thuộc nhóm Hoàng Tích Chu, một thanh niên hào hoa, tài hoa, ăn chơi đúng mức nhờ nghề cắt may các bộ đồ đúng mốt thời đó (habit, smoking) .. Chu Mậu học nghề may cắt với giáo sư James York, và đứng làm thợ phụ cắt may cho một hiệu may danh tiếng ở Versailles. Mỗi ngày cậu Tư Phước George là một nhà quý tộc khác nhau. Khi là bá tước, khi công tước, khi hầu tước.. và những đêm dạ hội, cậu Tư thật sự là một ông hoàng, cùng công chúa Olga, cây đình của những buổi tiệc tùng sang trọng. Một buổi chiều, cậu Tư Phước George khoác tay Olga đi ngang nhà hàng Coq d'Or, một số thanh niên Pháp trẻ tuổi xôn xao:

- Chào ông hoàng!

Trong 18 tháng ăn chơi ở Âu Châu, "ông hoàng xứ Galles", cậu Tư Phước George có một lịch trình hưởng các lạc thú khắp nơi trên đất Pháp.

Các tháng mùa Hè, cậu Tư cùng các bạn lái xe xuống phía Nam, nghỉ hè tại các thành phố biển danh tiếng như Canne, Nice... nằm ven bờ Địa Trung Hải. Có khi cao hứng, cậu Tư cùng Olga vượt rặng Pyrénées qua Tây Ban Nha xem đấu bò, hoặc khiêu vũ. Ban ngày cậu Tư tắm biển, ngồi du thuyền câu cá. Về đêm, cậu và nhóm bạn bè có mặt tại các hộp đêm sang trọng. Mùa Đông, sau khi hưởng trọn vẹn lễ Giáng Sinh tại Paris, cậu Tư thường đưa Olga đi trượt tuyết ở núi Alpes, và đến các khu du lịch, thể thao mùa đông. Còn lịch trình ăn chơi hằng ngày trong gia đình kể lại tỉ mỉ, nhưng cũng tham

khảo thêm tài liệu trong quyển " *Mấy chàng trai thế hệ...trước* " của cụ Dương Thiệu Thanh, một người trong nhóm bạn cậu Tư, được biết:

- Cậu Tư Phước George ăn trưa tại phòng riêng trong khách sạn, những thức ăn đó chính người đầu bếp của cậu đưa từ Sài Gòn qua nấu.

- Khoảng 4 giờ chiều, cả nhóm cậu Tư đến họp bạn tại một quán cà-phê ở khu Montmartre. Tại đây, chủ nhà hàng đã kê sẵn hai bàn dài, trải thảm đỏ đón cậu Tư.

- Từ 5 giờ chiều, cả nhóm kéo nhau đi trà vũ cho tới 7, 8 giờ tối.

- Đến một nhà hàng quen thuộc dùng cơm tối, thường là Tables des Mandarins, rồi đi khiêu vũ cho đến 1 giờ khuya.

- Ăn khuya xong, về khách sạn thay đồ (smoking hoặc habit) rồi la cà đến các hộp đêm cho tới sáng.

- Khoảng 6 giờ sáng, ăn điểm tâm nhẹ, thường là món Soupe d'oignons.

- Ăn xong, cả nhóm xuống chơi rùng rùng Boulogne chèo thuyền, giải lao để dưỡng sức, rồi về hotel ngủ đến 2, 3 giờ trưa thức dậy. Sau đó cậu Tư ra vườn hoa đi bách bộ, thở không khí trong lành và làm vài động tác thể dục...

Năm 1932, cậu Tư về Sài Gòn lập gánh hát Huỳnh Kỳ, từng lưu diễn khắp miền lục tỉnh. Có lần cậu Tư đưa gánh hát ra Hà Nội trình diễn, được các bạn cùng nhóm ăn chơi bên Tây lúc trước tiếp đón trọng thể như một ông hoàng. Hồi đó các đại diện chủ thường đi ghe bầu, sang lắm là ca-nô, nhưng riêng cậu Tư có sắm một chiếc du thuyền làm chỗ cho ban tham mưu gánh hát Huỳnh Kỳ, đậu túc trực dưới sông, trước chợ Mỹ Tho.

Vào thập niên 1930, ở Hà Nội có phong trào đổi mới báo chí do nhóm Hoàng Tích Chu từ Pháp về, gây ảnh hưởng lớn lao. Nhóm này mang cả kỹ thuật làm báo, cải tiến lối hành văn, cách mạng lề lối làm báo cũ kỹ, mở ra một thời đại mới trong làng báo Bắc Hà. Tiếc thay Hoàng Tích Chu chết sớm (34 tuổi), nên dự định và hoài bão của tập đoàn Hoàng Tích Chu tan rã. Vài bạn trong tập đoàn này tách ra, lập nhóm Dân Mới. Họ lập Câu lạc bộ Dân Mới, ban kịch Dân Mới để diễn các vở kịch: " *Kim Sinh* ", " *Nặng Nghĩa Tớ Thấy* ", " *Đời Thiểu Niên* " ... Trong hoạt động của nhóm Dân Mới, có "Câu Lạc Bộ 15" là nổi bật hơn cả. Tại sao lại gọi là "Câu Lạc Bộ 15"?

Câu Lạc Bộ 15 là một nhóm gồm 15 thành viên có chung một quan niệm, thú vui, giải trí và một mục đích vô vụ lợi cá nhân. Đây là một tổ chức phi chính trị. Có kẻ khi nhìn vào thành viên của Câu Lạc Bộ 15, gồm có nửa Pháp, nửa Việt dư luận cho rằng "Câu Lạc Bộ 15" là công cụ, là âm mưu của thực dân để thi hành đường lối "Pháp Việt đề huề" mà thời gian đó thực dân đang nỗ lực đề cao.

Thật ra, Câu Lạc Bộ 15 là một tập hợp của các thanh niên học thức theo Tây phương (trường Albert Sarraut, hay du học Pháp), có địa vị cao trong xã hội, có tiền nhiều nhờ biết làm ăn, tính tình hào phóng, cởi mở, dân chủ.... Phần lớn những thanh niên đó trước đây đều có một hoài bão muốn làm việc ích lợi cho đất nước, quê hương, nhưng khi về nước, va chạm với thực tế, họ thấy mộng ước ấy xa vời, khó thực hiện. Để tìm lối thoát, họ kết hợp với nhau để cùng ăn chơi, giải trí tiêu khiển theo kiểu Tây phương. Các thành viên người Pháp của Câu Lạc Bộ 15 không quan tâm đến chính trị. Họ là những thành phần trẻ nhưng có sự nghiệp. Nơi họ thường lui tới là xóm Khâm Thiên, nhà hàng Taverne Royal, khách sạn Métropole, nhà hàng cơm Tàu Asia... Chủ nhân khách sạn Métropole, Jean tình nguyện dành cho Câu Lạc Bộ 15 một phòng danh dự đặc biệt làm nơi nhóm họp và một phòng thượng hạng để đón tiếp các bạn khách quý phương xa. Những thành viên người Pháp như De Fliers, Paul Leroy, René Pierre Hornet, là những chủ ngân hàng, kỹ sư, bác sĩ, sinh viên .. Còn phía người Việt gồm

các ông Chu Mậu (thương gia, Trương Vĩnh Đăng (chánh án), Định Mạnh Triết (chủ đồn điền ở Gia Lâm), Đặng Phục Thông (kỹ sư, sau này làm Bộ trưởng trong chính phủ Hồ Chí Minh).

Có một điều lý thú là trong nội quy kết nạp, Câu lạc bộ không chấp nhận các quan lại, các tên Tây thực dân bản xứ vì những người này có thái độ đầu óc không phù hợp với tôn chỉ của Câu lạc bộ. Là một thanh niên hào hoa, sống bên Pháp nhiều năm phong lưu nhờ nghề may cất áo phục, đứng một cho giới thương lưu, Chu Mậu nổi danh là một công tử xứ Bắc. Anh là người hoạt động hăng hái, đem lại luồng sinh khí mới cho Câu lạc bộ. Chu Mậu thường ăn mặc theo kiểu dân quý tộc Anh, công tước, bá tước Pháp, đội nón dưa gang, đi giày ống, cầm dù, áo nhung đen khoác ngoài. Đối với dân Hà Thành vào năm 1930 là một điều mới mẻ đến lạ!

Nói qua lối tổ chức Câu Lạc Bộ 15 để chúng ta thấy sự khác biệt trong cung cách ăn chơi của thanh niên Bắc Hà với các công tử Nam Kỳ. Thanh niên miền Bắc ăn chơi sang trọng phải là người trí thức, có sự nghiệp, hay chơi thú vui tập thể (chơi Golf, picnic...) trong khi đó các công tử Bạc Liêu của Nam Kỳ chỉ tìm thú vui cá nhân, tung tiền rất phí phạm, cờ bạc, hút thuốc phiện, là những thú vui sa đọa. Nói như vậy không có nghĩa là thanh niên ăn chơi miền Bắc không cờ bạc, hay thuốc phiện. Họ ăn chơi có phong thái của giới quý tộc, xa rời người bình dân, và lãng quên cuộc sống khó khăn của lớp người nghèo khổ. Chu Mậu là bạn thân của cậu Tư Phước George trong thời gian ở Pháp. Lần này ra Bắc cùng với bạn Phước Cường, cậu Tư được Câu Lạc Bộ 15 đón tiếp các kỳ trọng thể.

Khách sạn Métropole của Jean, thành viên câu lạc bộ, tình nguyện dành riêng cho cậu Tư một căn phòng danh dự mà không lấy tiền vì ngưỡng mộ danh tiếng cậu Tư. Năm ấy là năm 1932, có ba biến cố quan trọng ở miền Bắc đáng ghi nhớ:

- Gánh hát Phước Cường lưu diễn Hà Nội Hải Phòng.
- Kịch méch (Hội chợ Bạch Yến tại Hà Nội).
- Chợ phiên trong vườn Bách thảo

- Gánh hát Phước Cường là một đại ban với các tài danh thượng thặng như Năm Phi, Bảy Nhiêu, Tứ Anh, Năm Châu... từng đi lưu diễn khắp Nam Trung Bắc, và từng "đem chuông đi đánh xứ người" tận Paris, gây một tiếng vang lớn. Khán giả Pháp dù không hiểu tiếng Việt, nhưng cũng hiểu đại cương ý nghĩa những màn trình diễn, nhất là ý niệm văn hóa Việt Nam. Ra tận Hà Nội lần đầu, gánh hát Phước Cường làm xôn xao dư luận đất Thăng Long cũ. Cô đào Năm Phi đẹp lộng lẫy như một nữ hoàng! Bảy Nhiêu, Tứ Anh, Năm Châu, mỗi người một nét riêng, đã để lại trong lòng khán giả những hình ảnh đẹp, giọng ca mùi rất khó quên Các nhà tài măt đất Bắc như triệu phú Bạch Thái Bưởi, gia đình Bạch Thái Tông, Bạch Thái Tam tiếp họ như khách quý và thân tình như đón người bà con ở xa mới về. Các vị ấy thường đem xe nhà đến rước đào kép Cải lương miền Nam đi ăn cơm các nhà hàng sang trọng nhất. Lần này ra Bắc, Bảy Nhiêu được Chu Mậu tặng một bộ habit để mặc, xuất hiện trên sân khấu trong vở " *Áo người quân tử*" làm cho khán giả ngạc nhiên thích thú vô cùng. Cái mùi của câu Vọng cổ miền Nam, giọng hò êm buồn của miền Trung, và giọng ngâm thơ réo rắt của miền Bắc là những đặc sản văn hóa của Việt Nam rất đáng được giữ gìn.

- Kịch méch (hội chợ Bạch Yến) là một sáng kiến của thực dân Pháp, muốn cho dân chúng Hà Thành bớt ngọt nhạt vì không khí chính trị mới xảy ra (Cuộc khởi nghĩa đẫm máu của Việt Nam Quốc Dân Đảng), vừa làm trò vui cho dân thành phố vừa gây quỹ xã hội. Muốn tô điểm cho Chợ phiên thêm hương sắc, các nghị viên Hội đồng Thành phố Hà Nội có sáng kiến mời hoa khôi Bạch Yến vào ban tổ chức, đại diện cho giới phụ nữ.

"Cô Bạch Yến không đại diện cho ai cả và chức hoa khôi ấy cũng chỉ là danh từ của mấy ông nghị khen tặng cô" (Dương Thiệu Thanh). Muốn biết cuộc thi hoa hậu đầu tiên được tổ chức vào năm nào, và tại đâu, chúng tôi xin lược thuật lại theo một tờ báo cũ để đồng hương có ý niệm. Ngày nay các cuộc thi hoa hậu trở nên phổ thông, nhưng nếu các có người hỏi bạn cuộc thi hoa hậu lần đầu tiên của nước ta tổ chức ở đâu, tôi chắc nhiều vị sẽ lúng túng.

Ra Hà Nội lần này, cậu Tư Phước George là thượng khách của nhóm Câu lạc bộ 15 và là cái đỉnh của những dạ hội tiệc tùng trên đất Bắc. Tới đâu cậu Tư cũng được những bạn bè đón tiếp trong khung cảnh sang trọng như một ông hoàng. Hồi đó, các người đẹp, các công tử Bạc Liêu nổi danh đi đâu cũng có võ sĩ theo bảo vệ như các nhân vật quan trọng của chính phủ làm "garde corps". Riêng cậu Tư Phước George có đến vài võ sĩ, lúc nào cũng theo cậu để "bảo vệ", sẵn sàng ăn thua đủ đối với những ai muốn kinh chống với cậu, như Puncher người Phi lai sau, võ sĩ Kid Demsey. Riêng cậu Ba Qui, có Batandier lính Tây của Trung đoàn thuộc địa làm bộ hạ, còn cô Ba Pho tức Joséphine Lê Ngọc có võ sĩ Antoine Cường, từng hạ đo ván nhiều võ sĩ trên các võ đài lục tỉnh. Ngoài các võ sĩ, đi đâu cậu Tư cũng có gia nhơn sai vật bồi bép.

Nói đến các giai thoại của cậu Tư Phước George, người ta thường nghe kể lại rằng, năm đó (1933) cậu Tư Phước George dẫn gánh hát Huỳnh Kỳ từ Mỹ Tho đi lưu diễn miền Tây, và ghé tai chợ Sóc Trăng, có dẫn theo một người Pháp làm hộ vệ. Trong vai trò "garde corps" cho cậu Tư, hấn luôn luôn đeo khẩu súng lục hiệu Browning 6^{mm} 35 kè kè bên hông rất oai vệ. Sáng sớm hôm đó, cậu Tư tự cầm lái chiếc xe thể thao hiệu Fiat, chở ban tham mưu gánh hát đến ăn sáng tại một nhà hàng đường Đại Ngải Sóc Trăng. Chiếc xe cậu Tư đậu không sát lề, bị một tên cảnh sát hách dịch địa phương sân si, đòi biên phạt. Là một người lịch sự hào hoa, cậu Tư nhìn nhận mình có lỗi nhưng tên cận vệ người Pháp lai ấy có vẻ tức giận. Tên cảnh sát vẫn biên giấy phạt với thái độ hống hách, làm cho vệ sĩ cậu Tư nổi nóng bèn chươi thè. Thấy vậy tên cảnh sát sừng sộ, thách đó:

- Mày ý mày có súng, dám bắn tao không?

Người cận vệ cậu Tư phân trần:

- Bà con cô bác coi, tôi không chọc anh ta, nếu anh ta thách tôi, tôi bắn à!

- Máy giỏi bắn con . . c tao nè!

Không đành được, tên vệ sĩ cậu Tư liền rút súng bắn một phát chát chúa. Tên cảnh sát ngã quỵ trên vũng máu trước sự kinh hãi của mọi người. Sau đó, người cận vệ đến sờ cảnh sát nộp mình. Nghe đâu chỉ mấy năm sau nhờ cậu Tư vận động xin, nên anh ta được trả tự do và trở thành vệ sĩ cho cậu Tư đến năm 1945. Khi Pháp trở lại chiếm Nam Kỳ, người cận vệ ấy trở thành Cảnh sát trưởng một quận ở Gò Công! Điều kể trên đây chứng tỏ những người gần gũi, phục vụ cậu Tư bảo vệ danh dự cậu Tư hết mình, không muốn ai xâm phạm đến uy danh của cậu.

Trường hợp cô Ba Trà cũng có một người thân tín, khi nào ra đường cũng đi cặp kè với cô, để cô sai bảo, hay bưng xách đồ đạc cho cô. Người đó là một cô Xẩm lai, gốc gác ở Tân Khánh tỉnh Thủ Dầu Một. Cô được thân phụ dạy môn võ Thiếu Lâm gia truyền. Một hôm cô Ba Trà và người xẩm ấy đi chợ Cầu Ông Lãnh mua đồ. Một người lính "gạc" (local garde) người ta quen gọi mã-tà, hay phú-lít, cầm gậy, không mang súng. Nghe nói hồi trước hấn có đi lính cho Pháp bên Tây, nên khi hồi hương được chính phủ thuộc địa ban nhiều đặc ân. Hấn tỏ ra hống hách, chọc ghẹo đàn bà, con gái, ăn hàng quyt, ai đòi tiền, hấn chươi, hay đánh. Xuất thân từ dân anh chị nông dân ít học, hấn lỗ mãng và làm phách vì ý mình có công trạng với Tây. Khi thấy cô Ba Trà là người đàn bà đẹp và

cô xắm đi ngang qua, hấn nhìn trôn trôn. Rồi không dần được cơn hiếu sắc hấn hất hàm hỏi:

- Này cô, đi đâu mà coi lịch sự quá hé?

- Ông ăn nói cho đàng hoàng, không được phép chọc ghẹo phụ nữ.

- Cô nói sao? Tôi muốn bóp vú cô một cái được không?

Nói rồi, hấn bước tới hai tay định ôm cô để bóp nhũ hoa. Bất ngờ, cô xắm lùi lại, lấy thế, đá thật mạnh vào người lính. Hấn kêu lên cái "ự" rồi ngã xuống bất tỉnh. Thiên hạ xúm lại coi rất đông. Cô Ba Trà mắc cỡ, liền kéo tay cô gái lên xe kéo, đi một nước, bỏ mặc tên lính ấy nằm sóng soài dưới lộ.

Lúc này cô Ba Trà trở thành người tình của bác sĩ Ân. Ông Ân mượn nhà riêng, lập phòng nhì, xây tổ uyên ương với cô định chiếm làm của riêng. Nhưng cô Ba Trà lại ngựa quen đường cũ, cứ rảnh rỗi miệt mài trong các sòng bạc, rồi gặp cậu Tư Phước George trong khi cô thua sạch túi. Dịp đó, cậu Tư mới rủ cô nên đi miền Tây chơi một chuyến cho giải buồn, và tìm sòng khác gỡ lại. Lúc này cậu Ba Qui cũng đã quen được với cô Ba, nên cũng ngầm tranh giành người đẹp với nhau. Chiếc xe sport Fiat của cậu Tư chở cô Ba Trà thẳng xuống Cần Thơ và nghỉ tại khách sạn Hôtel de L'Ouest của nhà tư sản Trần Đắc Nghĩa, nằm trên đại lộ Delanoue, dân chúng địa phương cũng gọi là đường "Kính lập" vì nơi đây thường tổ chức hốt me lậu. Ông Trần Đắc Nghĩa là một người giàu có tại Cần Thơ, từng kinh doanh nhiều ngành như nhà in, xe đồ, phòng ngủ và lập gánh hát "Trần Đắc".

Vào khách sạn, cậu Tư đi tắm cho mát, cời chiếc cà rá hột xoàn trị giá 3000 đồng thò đi để trên bàn, bước vô phòng tắm. Bận ra thấy cô Bộ Trà đã đeo chiếc cà rá vào ngón tay vừa cười vừa nói.

- Anh Tư coi vừa ngón tay em quá nè!

- Vừa thì đeo luôn đi, anh cho em đó.

Trong khi đó, công tử Ba Qui cũng đang theo tìm dấu cô Ba Trà. Khi thấy chiếc xe cậu Tư đậu trước khách sạn, cậu Ba Qui liền lên lầu kiểm. Chạm mặt cậu Tư đang hôn cô Ba Trà, cậu Ba Qui không tỏ ra khó chịu hay ghen tương gì cả. Hai bên tay bắt mặt mừng, tỏ ra cao thượng và quý phái. Mấy hôm sau, về Sài Gòn, cậu Ba Qui dẫn cô Ba Trà đến tiệm bán hột xoàn danh tiếng trên lầu thượng xá Charner, mua cho cô Ba Trà chiếc nhẫn hột xoàn lớn gấp đôi chiếc của cậu Tư.

(Hứa Hoàn)

* * * * *

Bạch Công Tử và cô Bảy Phùng Há

Từ năm 13 tuổi, cô Bảy Phùng Há bắt đầu vào nghề ca hát, trở thành đào chính của gánh Tái Đồng Ban, kiếm tiền nuôi mẹ... Thế nhưng "hồng nhan đa truân", cuộc đời cô không có mối tình nào trọn vẹn.

GS Trần Văn Khê chúc mừng cô Bảy Phùng Há trong lễ mừng thọ 98 tuổi của cô

đoàn khác. Ông trở về, tìm gánh hát Trần Đắc với hy vọng nối lại tình xưa. Nhưng đồ tình thêm một lần lỡ duyên. Cô Bảy Phùng Há đã làm vợ của Bạch công tử và lập gánh hát Huỳnh Kỳ.

- **Trở thành bà bầu**

Bạch công tử – tức Lê Công Phước, còn gọi là George Phước, con trai của đốc phủ xứ Mỹ Tho Lê Công Sùng – sau khi chiếm được trái tim của cô Bảy Phùng Há đã bỏ ra năm trăm đồng trả nợ học ô, chuộc cô ra khỏi gánh Trần Đắc, lập gánh Huỳnh Kỳ học ô làm chủ gánh. Thời ấy, giao thông cách trở, các gánh hát lưu diễn phải thuê ghe lườn vận chuyển sân khấu, công nhân và đào kép. Bạch công tử đã trang bị cho Huỳnh Kỳ bốn chiếc ghe chài, ba chiếc chờ đồ đạc, đào kép và công nhân, một chiếc dành riêng cho đào chánh kiêm chủ bầu Phùng Há với đầy đủ tiện nghi như một toà lâu đài di động.

Có tiền bạc, có phương tiện, cô Bảy Phùng Há chiêu mộ những đào kép nổi danh; Huỳnh Kỳ thống lĩnh nghệ thuật sân khấu cải lương khắp Nam kỳ lục tỉnh. Nhưng chỉ được bảy năm, Bạch công tử sa vào con đường ăn chơi sa đoạ, bao nhiêu tiền của ông ném vào sòng bạc, tiệm hút, gái tơ. Huỳnh Kỳ suy sụp, đào kép lần lượt bỏ đi, cô Bảy ôm hai đứa con đau ốm cùng với bốn chiếc ghe chài nằm chơi vơi dưới chợ cầu Ông Lãnh. Trong cảnh khốn cùng, một người quen giúp cô ẵm con đi tìm chồng thì gặp Bạch công tử đang vui sống với một cô gái khác, một giai nhân nổi tiếng tên là Marie Anne Nhị ở khách sạn Minh Tân. Ông không quan tâm đến con mà lại trách mắng cô thiếu lịch sự, làm như thế là mất mặt ông với bạn gái của mình. Cô nuốt nước mắt ra về. Rồi cả hai đứa con lần lượt chết trên tay cô trong cảnh không tiền chạy chữa, cô đành phải chia tay với Bạch công tử để làm lại cuộc đời.

Người chồng thứ ba của cô Bảy Phùng Há là kiến trúc sư Hoàng Phi, con trai một quan huyện ở Gò Công, cũng là bạn thân với Bạch công tử.

Sau năm 1945, Bạch công tử vừa bị phá sản, vừa nghiện ngập, vừa lâm bệnh ngặt nghèo không tiền chạy chữa. Nghĩ đến tình xưa nghĩa cũ, cô Bảy xin phép chồng đem ông về nuôi dưỡng trong nhà tại số 3 đường Ngô Tùng Châu, Sài Gòn. Năm 1950, Bạch công tử qua đời trong cảnh không có đất để chôn. Cô Bảy lại xin phép chồng đưa ông về an nghỉ trên đất nhà chồng ở Gò Công, và nhờ người con riêng của chồng trông coi mộ.

Ngay từ những năm đầu đến với Tái Đồng Ban, sắc đẹp của cô đã làm ngẩn ngơ hai người thầy, một người dạy ca và một người dạy diễn: Huỳnh Thủ Trung và Năm Châu. Khi Năm Châu đang ôm mối tình cầm chưa kịp nói ra thì Huỳnh Thủ Trung tuyên bố cưới cô Phùng Há. Năm Châu thất tình ra đi. Cô Bảy Phùng Há sống với Huỳnh Thủ Trung có một người con rồi chia tay vì không chịu nổi người chồng suốt ngày ngồi trong quán rượu, những chuyện ngoại tình, những trận đòn roi.

Khi Năm Châu đang lưu lạc với một đoàn cải lương ngoài Bắc, được tin cô Bảy Phùng Há thôi chồng và chuyển qua

Hỏi vì sao cô chia tay với ông Hoàng Phi, cô không nói. Cô chỉ nói đó là một người trí thức và tử tế.

- **Chuyện tình buồn và đẹp**

Phùng Há, Thanh Nga, Năm Châu trong vở Vợ và tình của soạn giả Năm Châu trên sân khấu Thanh Minh – Thanh Nga năm 1958. Ảnh: Huỳnh Công Minh

Với nghệ sĩ Năm Châu, cô Bảy cho rằng đó là một chuyện tình buồn và đẹp, cứ chấp chờn, chấp chờn như con đò lơ chuyển suốt sáu mươi năm. Năm 1953, ngẫu nhiên cô và Năm Châu đầu quân trở lại gánh Trần Đắc. Vợ Mộc Quế Anh đã đưa ngôi vị của Phùng Há – Năm Châu thành đôi bạn diễn ăn ý số một của sân khấu cải lương. Cô cảm nhận đó là tình yêu, cả hai đã trút cạn tình yêu cho nhau qua vai diễn, những điều khát khao mà chưa bao giờ được nói với nhau. Nhưng khi bước ra phía sau bức màn nhưng thì cô cảm nhận được ánh mắt chùng như mất vui, chùng như có chút hờn ghen của nghệ sĩ Kim Cúc, bạn cô, cũng là vợ của nghệ sĩ Năm Châu.

Biết lửa gần rơm rồi sẽ cháy. Cô rời gánh Trần Đắc, lặng lẽ ra đi để bảo vệ hạnh phúc của bạn mình. Cô hiểu tình yêu của nghệ sĩ Năm Châu đối với cô càng ngày càng sâu nặng. Ông viết những vở tuồng Nợ dẫu, Men rượu hương tình, Sân khấu về khuya như để gọi gắm, để giải bày, như để hờn trách sự lạnh lùng, bạc bẽo của cô. Ngày nghệ sĩ Năm Châu hấp hối, cô chạy như điên, lê lét trên từng bậc cầu thang trong bệnh viện. Bất chấp sự có mặt của mọi người, cô ôm chầm lấy ông, cô gào thét: “Khoan, anh khoan hãy đi, anh hãy nghe em nói rồi mới yên lòng ra đi, em biết anh hận em, nhưng em không phải là kẻ vô tình, em làm như vậy là em hy sinh vì hạnh phúc của gia đình anh, vì vợ con anh. Anh biết không, tới giờ phút này em vẫn yêu anh. . .”

Chồng, con, và cả những người tình cũng lần lượt đi về bên kia thế giới. Theo thuyết giáo của nhà Phật, khi ta sống, cái gì ta cho thì cái đó chính là tài sản, ở lại với ta. Phải chăng, những thứ quý giá mà cô đã cho, đó chính là những vai diễn, những môn sinh mà cô đã nhọc công đào tạo để làm nên một thế hệ cải lương vàng son, vang bóng một thời. Một ngôi chùa nghệ sĩ, một nghĩa trang nghệ sĩ với bốn trăm ngôi mộ và gần bốn trăm bộ hài cốt, Cô như người tự nguyện đi trước về sau, níu kéo thời gian đến tuổi 98 này để làm điều đó, làm cho trọn tình trọn nghĩa với thế hệ mình và cả thế hệ cháu con. Phải, tất cả những gì mà cô đã cho, tất cả đã và đang ở lại với cô, bây giờ và mãi mãi.

(Võ Đắc Danh)

* * * * *

Bạch Công Tử và Hắc Công Tử (Công tử Bạc Liêu)

Một lần, đoàn Huỳnh Kỳ cùng cô Bảy Phùng Há về Bạc Liêu biểu diễn, Bạch công tử mời Hắc công tử đến xem. Đang xem, Bạch công tử móc thuốc hút, vô ý làm rớt tờ giấy con công (Tờ 5 đồng thời đó), Bạch công tử cúi xuống tìm kiếm. Hắc công tử thấy vậy hỏi:

- Chú kiếm gì vậy?

- Tôi kiếm tờ con công.

Hắc công tử mỉm cười nói:

- Để tôi đốt thuốc cho chú kiếm.

Nói rồi Hắc công tử móc tờ giấy bạc bộ lư (Tờ 100 đồng) châm lửa soi cho Bạch công tử kiếm. Bị một vố quá nặng, vãn tuồng, Bạch công tử mới nói:

- Toa chơi moa một cú đau quá. Bây giờ nếu toa ngon, toa với moa cân mỗi người ký đậu xanh, rồi lấy tiền nấu, ai sôi trước người ấy thắng?

- Hắc Công Tử đáp "Chú cũng vậy nữa kia! Ấy dà, Chú muốn chơi hả? Được, vậy để tôi chơi cho chú chết luôn!"

Tối hôm sau, Hắc công tử cho trải thảm đỏ từ ngoài cổng vào tận thềm nhà cứ mỗi thước cho một gia nhân cầm đuốc soi đường, nghênh đón phái đoàn của Bạch công tử. Cuộc thi được tổ chức ở đại sảnh nhà lớn của Trần gia. Lửa của tiền giấy thì rất kém nhiệt, chỉ cháy nhỏ, vì thế họ nấu chè rất lâu trong sự căng thẳng của rất nhiều người chứng kiến. Trán ai cũng rịn mồ hôi hột, nhất là những người trong gia đình họ Trần. Cuối cùng, nồi chè Bạch công tử sôi trước, Hắc công tử đành thua cuộc. Nhưng Ba Huy tuyên bố rằng ông ta thua trong danh dự.

(Nguyễn Thiện)